

ที่มา: ถ่ายภาพโดย จีระพัฒน์ ลาตุรัมย์

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
วัฒนธรรมภูเตาโป่งบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

The Development of Community Participation on the Management of
Eco-cultural Tourism Sites at Phu Tao Pong, Ban Bueng Kum,
Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province

พยุ่งพร ศรีจันทวงศ์¹

Payungpon Srichanthawong

E-mail: Srichanthawong50@gmail.com

Received: January 28, 2020

Revised: June 9, 2020

Accepted: June 12, 2020

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Asst. Prof. Dr. Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat
University.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) เพื่อทดลองเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มเป้าหมาย 60 คน ผลการศึกษาพบว่า คือ 1) สภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีสภาพปัญหาในการจัดการท่องเที่ยว 5 ด้านดังนี้ 1) ปัญหาในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) ปัญหาในด้านการจัดการบริการ 3) ปัญหาในด้านการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ 4) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และ 5) ปัญหาแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่ามีแนวทางในการพัฒนา 5 ด้าน ดังนี้ 1) พัฒนาศักยภาพ โดยการอบรม ศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม 2) พัฒนาด้านบริการ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว 4) พัฒนาด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ และ 5) พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ผลจากการหาแนวทางการจัดการชุมชนและทีมวิจัยได้ทดลองเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาศักยภาพ โดยการประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกัน ศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม อบรมหลักการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว อบรมการดูแลรักษาพยาบาลนักท่องเที่ยว พัฒนาด้านการบริหารจัดการโดย ออกกฎระเบียบของนักท่องเที่ยว ปรับปรุงสำนักงานท่องเที่ยว พัฒนาระบบการต้อนรับนักท่องเที่ยว พัฒนาการให้บริการของมัคคุเทศก์ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาการจัดการรายได้ พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว พัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ทดลองจัดการท่องเที่ยวโดยมีกิจกรรมทดลองเปิดและพิธีเปิดแหล่งท่องเที่ยวภูเตาโป่ง อย่างไร้ก็ตาม

ตลอดระยะเวลาของการจัดการท่องเที่ยว ยังพบปัญหาในหลายด้านที่ยังไม่สามารถจัดการได้ เช่น ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐ ปัญหาคณะทำงานที่ไม่เข้มแข็ง และไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวและปัญหาการจัดการรายได้

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยว

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the circumstance of eco and cultural participatory tourism management at Phu Tao Pong in Ban Beung Kum, Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province, 2) to find the guidelines for eco and cultural participatory tourism management at Phu Tao Pong in Ban Beung Kum, Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province, and 3) to try out the workshop on eco and cultural participatory tourism Management at Phu Tao Pong in Ban Beung Kum, Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province. This research was a participatory research. The target group included 60 people who were related to Phu Tao Pong of Beung Kum Community. The findings revealed that 1) regarding the circumstance of eco and cultural participatory tourism management at Phu Tao Pong in Ban Beung Kum, Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province, it consisted of 5 main problems in tourism management: 1) problems in sustainable tourism resource management, 2) problems in service management, 3) problems in marketing and public relation management, 4) problems in community participation in tourism management, and 5) problems related to tourism sites. Regarding the guidelines for eco and cultural participatory tourism management at Phu Tao Pong in Ban Beung Kum, Na Ho Sub-district, Dansai District, Loei Province, it was found that there were 5 areas for development: 1) the personnel development which could be done by providing workshop and field trip study at eco and cultural tourism sites, 2) service

development, 3) product development for tourism, 4) marketing and public relation development, and 5) community participation development in tourism management. The results from finding the guidelines for community management and workshop on eco and cultural tourism management done by the research team showed that there was the need for the preparation for tourism management in terms of personnel development. This could be done by holding mutual understanding, field trip studying at eco and cultural tourism sites, training tour guides, and training how to take care of sick tourists. In addition, there was the needs for developing the administration system by establishing rules for tourists, improving tourism sites, developing the process of tourist reception, developing the tour guide's services, developing tourism activities, developing income management, developing products for tourism, developing marketing and public relation, and developing community participation. Moreover, there should be trying out tourism management through the tryout activities and opening ceremony of the Phu Tao Pong tourism site. However, throughout the time of tourism management tryout, some problems still remained, such as the problem in the participation of community and government sections, the problem in the working team that had weakness and unclear roles, the problem in tourism management, and the problem in income management.

Keywords: eco and cultural tourism, participation, tourism management

บทนำ

จากกระแสของคนในสังคมที่เกิดความตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเป็นประชาธิปไตยของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทางการพัฒนามากขึ้น การให้ความสำคัญของเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยการเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์และความเท่าเทียมของคนในสังคม ซึ่งกระแสเหล่านี้อิงกับกระแสโลกโดยสหประชาชาติ องค์กร

นานาชาติ นักวิชาการและนักอนุรักษ์ที่พูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยที่ความเข้าใจของ คนในสังคมที่มีต่อชุมชนชนบทที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนายังมีช่องว่าง การท่องเที่ยว จึงเป็นช่องทางหนึ่ง ที่จะนำพาผู้คนต่างวัฒนธรรมให้ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน สร้างความ เข้าใจที่แท้จริงและสร้างพันธมิตรในการพัฒนาสังคม การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการ ท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนดทิศทาง โดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการ จัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (Suansri, 2003, pp. 14 - 16)

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เติบโตและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยว โดยชุมชนเปรียบเสมือนการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการ กำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยใช้การท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและชุมชน รวมทั้งการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยว ที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

ในประเทศไทยมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยชุมชนหลายแห่ง อาทิ เช่น ภาคเหนือ ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง อ.แม่ฮอน จ.เชียงใหม่ กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนบ้านจาโป ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มี โฮมสเตย์บ้านสีกายเหนือ จ.หนองคาย หมู่บ้านช้าง จ.สุรินทร์ ส่วนจังหวัดเลยก็มี ชุมชนนาอ้อ อ.เมืองเลย จ.เลย ชุมชนไทรดำบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อําเภอยางชุมน้อย จ.ยโสธร ชุมชนบ้านอาฮี ต.อาฮี อ.ท่าลี่ หรือในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กกสะทอน อ.ด่านซ้าย ได้เปิดพื้นที่ภูมิลำเนาเสนอดินแดนแห่งดอกซากุระ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ ในความเป็นจริงแล้วอำเภอด่านซ้ายยังมีภูเขาสองแฉ่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชนบ้านบึงกุ่ม มีพื้นที่ทางธรรมชาติที่ยังคงมีความสมบูรณ์เชิงนิเวศและเป็น พื้นที่แห่งเรื่องเล่า (Narratives) ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ที่ได้รับการสั่งสม และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ พื้นที่ภูเขาสองแฉ่งเป็นแหล่งโอโซนใหญ่ใกล้อำเภอด่านซ้าย มีโชดหินที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสามารถเป็นจุดชมวิวที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอด่านซ้าย มีความเหมาะสมที่จะได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้

ภูเตาโป่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย มีพื้นที่ 4,105 ไร่ 32 ตารางวา (ได้รับใบอนุญาตเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2558 รหัสป่าชุมชนที่ 4205100101) ได้เปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติในช่วงระยะหนึ่งอย่างไม่เป็นทางการ ดำเนินการโดยกลุ่มชาวบ้านในนามจิตอาสาป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแห่งใหม่ของอำเภอด่านซ้าย ซึ่งยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐ ในท้องถิ่น ชุมชนเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจะนำไปสู่การอนุรักษ์ ธรรมชาติ และเห็นคุณค่าผืนป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม และลดการบุกรุกของชาวบ้านบริเวณรอบป่าที่จะเข้ามาตัดไม้หรือทำลายป่าลงได้ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในห้วงเวลาที่ผ่านมานั้น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งผืนป่าของบรรพบุรุษ การเรียนรู้ระบบนิเวศของผืนป่าซึ่งมีความสมบูรณ์ของชาติต่าง ๆ ทะเลหมอกในเวลาเที่ยงคืน ทัศนธรรมชาติหลากหลายชนิด อาทิ เห็ดหน้าเส้า เห็ดระโงก สมุนไพรและพันธุ์ไม้ธรรมชาติของป่าเต็งรัง เช่น ไม้มะค่า ไม้เปื่อย ไม้ก่อ กล้วยไม้ หินในรูปทรงต่าง ๆ ที่แปลกตาและสวยงาม เช่น หินลิงน้อย หินยกตาผ้าขาว หินใหญ่ หินสามชั้น ตลอดจนพบเห็นสัตว์ป่า เช่น นกกรรหิวัจก นกกางเขนดง ไก่ป่า ลิง พร้อมรับฟังเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมของภูเขาศักดิ์สิทธิ์และเรื่องราวความผูกพันในเชิงวิถีวัฒนธรรมของคนรุ่นปู่ตายายกับการหวงแหนผืนป่าภูเตาโป่ง ซึ่งได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นหลาน จึงทำให้ผืนป่าแห่งนี้มีคุณค่าและความหมายต่อชุมชนอย่างยิ่ง (Sirikumkrongkul, 2015, pp. 17 - 19)

จากการทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของกลุ่มจิตอาสาป่าชุมชนบ้านบุงกุ่มในช่วงปี พ.ศ. 2559 พบว่า กลุ่มคนที่เข้ามาจัดการท่องเที่ยวมีเฉพาะกลุ่มจิตอาสาป่าชุมชน ซึ่งกลุ่มนี้คือกรรมการป่าชุมชนฯ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่ายในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวไม่มีการวางแผน การพัฒนาระบบ และการบริหารจัดการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการรายได้ซึ่งไม่ได้จัดสรรเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในชุมชน ซึ่งอาจส่งผลให้ชุมชนมีความขัดแย้งขึ้นได้ ดังนั้น ชุมชนและคณะวิจัยเห็นว่าภูเตาโป่งควรได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์อย่างจริงจัง โดยการเน้นมีส่วนร่วมของชุมชนในการแสดงความคิดเห็น การวางแผน การปฏิบัติการ การบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การจัดการด้านการตลาด การจัดการด้านการบริการและการจัดการด้านรายได้ จะส่งผล

ให้มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานสากล เป็นระบบและก่อให้เกิดคุณค่า สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติและ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำห้วยเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแผน พัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 - 2559 ยุทธศาสตร์ข้อที่ 5 การส่งเสริม กระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น การสร้างและพัฒนากลไกในการ บริหารจัดการการท่องเที่ยว ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยว (ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการท่องเที่ยว พ.ศ. 2555 - 2559) (Ministry of Tourism and Sports, 2012) และยังสอดคล้องกับ กลุ่มเรื่องวิจัยที่ควรมุ่งเน้น 13 กลุ่มเรื่อง การท่องเที่ยวก็อยู่ในกลุ่มเรื่องเร่งด่วนเช่นกัน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นการวิจัยเพื่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาการ ท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความเชื่อมโยงกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีเป้าประสงค์ คือสร้างคุณค่าจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เพิ่มรายได้ ให้กับประเทศและนำไปสู่การสร้างเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ

ด้วยความสำคัญของพื้นที่วิจัยและความต้องการของชุมชนบ้านบึงกุ่มต่อการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย คณะที่วิจัย จึงได้เสนอโครงการ “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งบ้านบึงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ด้วย ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ถือเป็นการต่อยอดการสร้างมูลค่าเพิ่ม จากป่า ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าในลักษณะพึ่งพาอาศัย ก่อเกิดวิถีเศรษฐกิจ ชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีคุณภาพชีวิตเป็นไปในทิศทางที่ดี เกิดสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมแห่งใหม่ของอำเภอด่านซ้ายภายใต้การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานสากล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. เพื่อทดลองเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (PAR) กำหนดขั้นตอนวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและประชาสัมพันธ์ชุมชน

1. การสร้างความพร้อมของทีมวิจัยทั้งทีมวิชาการและทีมวิจัยชุมชนเพื่อวางแผน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เตรียมเครื่องมือเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและแบบสอบถาม

2. การประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนและเครือข่าย โดยประชาสัมพันธ์โครงการผ่านเวทีประชุมหมู่บ้าน การทำบุญวันพระ หอกระจายข่าว ประจำหมู่บ้าน วิ浴ชุมชนและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ที่ประชุมอำเภอ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันของชุมชนรอบป่าชุมชน มีความร่วมมือระหว่างชุมชนและเครือข่าย

3. การอบรมเชิงปฏิบัติการของทีมวิจัยทั้งทีมวิชาการ (นักวิจัยหน้าใหม่) ทีมวิจัยชุมชนและชุมชน อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเรียนรู้การสร้างและการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต แผนผังชุมชน การแตกประเด็นเนื้อหาในการเก็บข้อมูล และองค์ความรู้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการสร้างประเด็นคำถาม แนวการสร้างกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยว โดยกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 60 คน ประกอบด้วยตัวแทนจาก อบต. นาหอ 2 คน ผู้ประกอบการในชุมชนด่านซ้ายแห่งละ 1 คนรวม 10 แห่ง สื่อมวลชนในท้องถิ่นและจังหวัดเลย รวม 3 คน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม 12 คน คณะกรรมการจิตอาสาป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม 10 คน กลุ่มสตรี 8 คน ประชาญ์ท้องถิ่น 5 คน และนักท่องเที่ยว 10 คน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นสำรวจ รวบรวมและเก็บข้อมูลพื้นฐาน

1. ชุมชนร่วมกับทีมวิจัยสำรวจ รวบรวม ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

2. ชุมชนร่วมกับทีมวิจัยดำเนินการสำรวจ รวบรวมข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลบริบทชุมชนบ้านบุงกุ่ม ข้อมูลประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แบบสังเกตและแผนที่ชุมชน

3. ชุมชนร่วมกับทีมวิจัยดำเนินการสำรวจ รวบรวมข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวของภูเตาโปง โดยใช้แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แผนที่และการสนทนากลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนเส้นทางท่องเที่ยวและพัฒนาด้านการจัดการ

4. ทีมวิจัยร่วมกับชุมชน นักวิชาการ จัดประชุมตรวจสอบข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 3 สำรวจสภาพการจัดการท่องเที่ยวและหาแนวทางพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

1. ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนจัดเวทีระดมความคิดเห็น สนทนากลุ่มและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพของการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน สภาพปัญหาหลังการทดลองท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การจัดการด้านการตลาด การจัดการด้านการบริการ การจัดการด้านรายได้ การวิเคราะห์จุดเด่น และจุดด้อยของแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เทคนิค SWOT เพื่อนำข้อมูลเป็นฐานไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาจากการจัดการท่องเที่ยว

2. หลังจากที่ได้ข้อมูลสภาพปัญหาแล้ว ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนจัดเวทีระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและนำไปปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 4 ตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 ได้แก่ การทำแผนยุทธศาสตร์ แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการรายปี โครงการ/กิจกรรม เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภูเตาโปง ได้แก่ โครงการและกิจกรรมเพื่อเป็นแนวทดลองปฏิบัติการ และแนวปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เช่น โครงการศึกษาดูงาน โครงการอบรมมัคคุเทศก์หรือการสื่อความหมาย โครงการทำสื่อประชาสัมพันธ์/การตลาด โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก แนวทางการจัดการพาหนะ การจัดการ

ด้านอาหาร การต้อนรับ การสื่อความหมาย การออกกฎระเบียบเพื่อให้มีการจัดการ สิ่งแวดล้อม การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรม ภูเขาโป่งอย่างมีส่วนร่วม กิจกรรมศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติในป่า (เห็ด พันธุ์ไม้ หิน ขำ) กิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม และ ปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลังจากชุมชนได้หาแนวทางพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแล้ว ชุมชนและทีมวิจัยได้ร่วมดำเนินการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างความพร้อมของชุมชนดังนี้

1. ชุมชนและทีมวิจัย ร่วมปฏิบัติการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวตามแผนที่วางไว้ในขั้นตอนที่ 3 ได้แก่ โครงการศึกษาดูงานฯ โครงการอบรมมัคคุเทศก์หรือนักสื่อความหมาย โครงการทำสื่อประชาสัมพันธ์/การตลาด โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก กิจกรรมการจัดการพาหนะ กิจกรรมการจัดการด้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมการต้อนรับ – โฮมสเตย์ การปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อให้มีการจัดการ สิ่งแวดล้อม การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรม ภูเขาโป่งอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์ กิจกรรมศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติในป่า (เห็ด พันธุ์ไม้ หิน ขำ ปาง) กิจกรรมการอนุรักษ์ป่า โดยใช้เทคนิคการประชุม การสัมภาษณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถอดบทเรียนหลังปฏิบัติกิจกรรมแต่ละครั้ง เป็นต้น

2. ชุมชนและทีมวิจัย ทดลองจัดการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา วิเคราะห์ ความสำเร็จ ปัญหาและการแก้ไขปัญหา โดยใช้เทคนิคการประชุมถอดบทเรียน แบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว

3. ชุมชนและทีมวิจัย จัดกิจกรรมเปิดแหล่งท่องเที่ยวภูเขาโป่ง ประเมินผล โดยบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวเปรียบเทียบกับระหว่างปี พ.ศ. 2559 และปี พ.ศ. 2560 แบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว แบบสอบถามความพึงพอใจในการให้บริการ

4. ชุมชนและทีมวิจัย ประชุมถอดบทเรียน สรุปผลการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 5 สรุปโครงการ เขียนรายงาน และการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน

ทีมวิจัยเขียนรายงานการวิจัยและจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยสู่ชุมชน/นำเสนอบทความ/นำเสนอผลการวิจัยในเวทีสัมมนาระดับชาติ

ผลการวิจัย

1. สภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

หลังจากที่ป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม ได้แพร่ภาพธรรมชาติของภูเตาโปงผ่านสื่อในโลกโซเชียล เช่น เฟซบุ๊ก และรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ เช่น คนเคาะข้าวสู่เพื่อป่าชุมชน ของช่อง New one. รายการคนไทยหัวใจไม่ท้อ ทำให้ผู้คนจำนวนมากมีความสนใจที่จะมาชมธรรมชาติความสวยงามของภูเตาโปง ในระหว่างปี พ.ศ. 2559 ช่วงที่ชุมชนบ้านบุงกุ่มได้ร่วมโครงการวิจัย โครงการ “การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านบุงกุ่ม ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย” จึงได้ทอดทองเปิดให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษาทรัพยากรธรรมชาติบนภูเตาโปง ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม แต่ชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเพราะเป้าหมายงานวิจัยของปี พ.ศ. 2559 คือการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อนำเป็นข้อมูลพื้นฐานไปสู่โครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2560 และในปีเดียวกันชุมชนได้ทดลองจัดการท่องเที่ยวแบบไม่เป็นทางการให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและหาแนวทางแก้ไขก่อนเปิดท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ

ผลจากการจัดเวทีและระดมความคิดเห็นของชุมชนบ้านบุงกุ่มฯ พบว่าสภาพการจัดการท่องเที่ยวของภูเตาโปง มีสภาพการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับความต้องการของกลุ่มคนที่มีความสนใจศึกษาธรรมชาติ ส่วนมากเน้นกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการที่ต้องการศึกษาธรรมชาติ หรือทำกิจกรรมในเชิงอนุรักษ์ เช่น การปลูกป่าการศึกษาพันธุ์ไม้ ศึกษาแมลงต่าง ๆ ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มจิตอาสาป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม การจัดการท่องเที่ยวไม่ได้มีการวางแผน หรือ มีการจัดการด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการด้านขยะ การจัดการด้านความปลอดภัย เส้นทางท่องเที่ยวหรือกิจกรรมเพื่อสร้างสำนึกอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว การอธิบายหรือนำชมพันธุ์ไม้เรื่องเล่าต่าง ๆ มีการจัดการท่องเที่ยวเน้นแบบธรรมชาติ โดยใช้เส้นทางเดินเท้าของกลุ่มจิตอาสาในการสำรวจป่า รายได้ขึ้นอยู่กับค่าบริการของนักท่องเที่ยวและไม่ได้มีการจัดการรายได้แต่อย่างใด ผลจากการจัดการท่องเที่ยวแบบไม่เป็นทางการดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หลังจากที่ได้รับการอนุญาตให้เป็นป่าชุมชนฯ ก็ได้มีนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจเข้ามาศึกษาธรรมชาติบนภูเตาโปง ซึ่งชุมชนยังไม่มี การวางแผนในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้น ทำให้เกิดปัญหาขยะตามเส้นทางเดินเท้า บางคนใช้ถุงพลาสติกเก็บเห็ดอาจทำให้เห็ดหมดไปจากป่าชุมชนได้ ป่าชุมชนยังไม่มี แผนการพัฒนาและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ ความสวยงามของผืนป่าและ ทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังคงมีปัญหาในการบุกรุกป่าของชุมชนใกล้เคียง ตลอดจน ยังไม่ได้พัฒนาจุดท่องเที่ยวให้มีความสวยงามและปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

2.2 ปัญหาด้านการจัดการด้านบริการ

2.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่

1) ปัญหาขาดคณะทำงานจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ในการจัดการส่วนใหญ่ ดำเนินการโดยกลุ่มจิตอาสาที่ดูแลเพจภูเตาโปง ซึ่งนักท่องเที่ยวได้ประสานผ่านเพจ และกลุ่มสตรีเข้ามาจัดการด้านอาหารในบางครั้ง ดังนั้น จึงขาดผู้นำที่จะกำหนดทิศทาง และนำพาคณะทำงานจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม 2) ผู้จัดการท่องเที่ยว ยังไม่มี ความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เช่น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงนิเวศวัฒนธรรม การอธิบายความรู้จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ อธิบายในเรื่องของพันธุ์ไม้ ดอกไม้และธรรมชาติของภูเตาโปง ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงภูเตาโปง ขาดความรู้ด้านการรักษาความปลอดภัย การปฐมพยาบาล ผู้ป่วย 3) ขาดแคลนไกด์นำเที่ยว เนื่องจากจิตอาสาส่วนหนึ่งซึ่งมีความสามารถในการ เดินป่าและรู้จักเส้นทางบนภูเตาโปงเป็นอย่างดี ได้เข้าไปทำงานในเมืองใหญ่เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวยังไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหลักได้และยังพบว่าผู้นำเที่ยวยังไม่สามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นที่ประทับใจ

2.2.2 ปัญหาด้านงบประมาณ เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเป็น เพียงการทดลองและเป็นการเริ่มต้น ดังนั้นจึงขาดงบประมาณในการจัดเตรียมการ บริการ

2.2.3 ปัญหาด้านวัสดุ อุปกรณ์การท่องเที่ยว ผลจากการขาด งบประมาณ ทำให้การจัดการท่องเที่ยวมีปัญหาในด้านการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ สำหรับนำเที่ยว เช่น เครื่องมือสื่อสารที่สำคัญสำหรับมัคคุเทศก์นำเที่ยว เต็นท์ให้บริการ นักท่องเที่ยว ไฟฉาย เครื่องเสียงและอุปกรณ์ปฐมพยาบาลเบื้องต้น

1.2.4 ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นระบบ 2) พาหนะรับส่งไม่เพียงพอ 3) ชุมชนขาดผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชุมชนจำหน้าให้นักท่องเที่ยว 4) ขาดการจัดการกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ต่อนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติให้นักท่องเที่ยว 5) ขาดความร่วมมือในการเตรียมสถานที่หรือเส้นทางเดินเที่ยวในช่วงก่อนที่จะเปิดการท่องเที่ยว 6) ขาดการจัดการขยะที่นักท่องเที่ยวนำขึ้นไปปรับปรน

1.2.5 ปัญหาด้านการจัดการด้านรายได้ของกลุ่มยังไม่มีชัดเจน เนื่องจากการกำหนดราคาที่ไม่เหมาะสม และยังไม่มีการจัดการรายได้อย่างทั่วถึงไปยังกลุ่มอื่น ๆ และมีความเป็นธรรม ตลอดจนการจัดสรรเงินเพื่อสาธารณประโยชน์

1.3 ปัญหาด้านการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์

ชุมชนบ้านบุงกุ่มได้ใช้ช่องทางในการสื่อสารประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวภูเก็ตไปเพียงเพจเฟซบุ๊ก คือเพจภูเก็ตไปป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม เพจคนรักภูเก็ตไป ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการประชาสัมพันธ์

1.4 ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

คนในชุมชนบ้านบุงกุ่มยังไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเก็ตไปอย่างทั่วถึง พบว่ามีเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ที่ดำเนินการส่งผลให้ไม่ได้รับความร่วมมือและอาจเกิดปัญหาในด้านความขัดแย้งในอนาคตเนื่องจากป่าชุมชนเป็นสมบัติของชุมชน

1.5 ปัญหาแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวบางจุดยังขาดการดูแล เช่น ห้องน้ำไม่สะอาด สำนักงานป่าชุมชนมีหญ้าขึ้นรก ศูนย์เรียนรู้ยังไม่มีการพัฒนาต่อและในฤดูฝนเส้นทางเดินป่าชำรุดไม่สามารถใช้ได้ ต้องรองบประมาณซ่อมแซมจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาหอและป่าชุมชนมีข้อจำกัดทางด้านกฎหมายไม่สามารถพัฒนาได้โดยชุมชนต้องขออนุญาตไปยังกรมป่าไม้ก่อน

2. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเก็ตไปอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

หลังจากที่ชุมชนร่วมกับทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ตลอดจนการจัดสนทนากลุ่มเกี่ยวกับข้อมูลสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบนภูเก็ตไปแล้ว ทีมวิจัยและชุมชนจึงได้หาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศวิทยาไปโดยนำข้อมูลสภาพปัญหาเป็นฐานในการหาแนวทางการแก้ปัญหา
ดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาบุคลากร เนื่องจากชุมชนเห็นว่าการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ หากบุคลากรมีความรู้จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ดังนั้น จึงมีโครงการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชมรมการท่องเที่ยว หลักการเป็นมัคคุเทศก์ที่ดี การให้บริการนักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม การรักษาพยาบาลผู้ป่วย การประชาสัมพันธ์ โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวที่สำเร็จในด้านการจัดการเชิงนิเวศวัฒนธรรม อบรมการทำแพคเกจจิ้ง เพื่อประชาสัมพันธ์การเป็นมัคคุเทศก์ เป็นต้น

2.2 แนวทางการพัฒนาด้านบริการ การบริการนักท่องเที่ยวให้ประทับใจเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้น ชมรมท่องเที่ยวชุมชนฯ จึงมีแนวทางการพัฒนาระบบการให้บริการ โดยนำความรู้จากการศึกษาดูงาน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แล้วกำหนดแนวทางการให้บริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวประทับใจ เช่น การสร้างจุดติดต่อประสานงานการท่องเที่ยว การต้อนรับ การบริการรถรับส่งจากจุดรับส่งผู้โดยสารของอำเภอคำชะยามาที่ชุมชนบ้านบึงกุ่ม การบริการด้านอาหาร การขนสัมภาระของนักท่องเที่ยว การนำชมและดูแลนักท่องเที่ยว การจัดการขยะ เป็นต้น

2.3 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายกลุ่ม ดังนั้น กลุ่มสตรีจึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมในด้านการต้อนรับ การจัดการอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว การสร้างผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น แจ่วดำน้ำผักสะทอน น้ำผักสะทอน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น ถุงผ้า เสื้อยืดโลโก้ภูเขาไปงเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

2.4 แนวทางการพัฒนาด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ชมรมท่องเที่ยวภูเขาไปงเห็นว่าควรสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่ายกับบริษัททัวร์ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุ การเข้าร่วมจัดแสดงนิทรรศการแหล่งท่องเที่ยวในงานสัมมนา เป็นต้น เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

2.5 แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว โดย

การจัดตั้งคณะทำงานที่เรียกว่า ชมรมท่องเที่ยวภูเตาโปง เพื่อให้แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ทำงานประสานซึ่งกันและกัน มีการจัดประชุมวางแผนทำงาน แก้ปัญหาร่วมกัน

3. การทดลองเชิงปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปง อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

3.1 เตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวภูเตาโปง

เพื่อให้เกิดความพร้อมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปง คณะที่มิววิจัยและชุมชนบ้านบุงกุ่ม ได้นำแนวทางการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ จากวัตถุประสงค์ข้อ 2 มาปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมดังนี้

3.1.1 การพัฒนาบุคลากร

ชุมชนบ้านบุงกุ่ม ในนามชมรมท่องเที่ยวภูเตาโปงฯ เห็นว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุด ดังนั้น ทีมวิจัยและชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลากร ในการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 ณ ตรีจุฑารัตน์ รีสอร์ท อ.ด่านซ้าย จ.เลย 2) ศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หมู่บ้านวังน้ำมอก อ.สังขม จ.หนองคาย เมื่อวันที่ 13 - 14 พฤษภาคม 2560 และศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวภูป่าเปาะ ในประเด็น ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยว วิธีการจัดการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรค แนวทางการจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวภูป่าเปาะ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2560 3) อบรมหลักการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว การรักษาพยาบาลนักท่องเที่ยว เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2560 ณ วัดศรีมงคล บ้านบุงกุ่ม ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย เพื่อให้มีความพร้อมในการนำชม การดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวที่มาศึกษาธรรมชาติบนภูเตาโปงและเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเครือข่ายลุ่มน้ำหมัน ในวันอาทิตย์ที่ 24 กันยายน 2560 ณ วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย

3.1.2 การพัฒนาด้านบริการและการจัดการ

ในการพัฒนาด้านการบริการและการจัดการ ได้มีการจัดประชุมระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนได้ลงมือปฏิบัติการเพื่อพัฒนา ด้านการบริการและการจัดการ ได้แก่ 1) จัดทำกฎระเบียบของนักท่องเที่ยวภูเตาโปง 2) ปรับปรุงสำนักงานท่องเที่ยวภูเตาโปง 3) พัฒนาระบบการต้อนรับ 4) พัฒนาการให้บริการของมัคคุเทศก์นำเที่ยว พาหนะนำเที่ยว และการจัดการขยะ 5) พัฒนากิจกรรม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น กิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมบวชป่า กิจกรรมคืนกล้าไม้สู่ป่า กิจกรรมเก็บเห็ดและประกอบอาหารตามวิถีวัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมประกอบอาหาร หลามไก่ แจ่วดำ น้ำผักสะทอนตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น 6) การพัฒนาการจัดการ รายได้จากแหล่งท่องเที่ยวภูเตาโป่ง

3.1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชน ได้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และระดมความคิดเห็น ตลอดจนสัมภาษณ์ความ ต้องการของนักท่องเที่ยว จึงได้มีมติที่จะสร้างอัตลักษณ์ชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์เพื่อการ ท่องเที่ยว ได้แก่ พัฒนาลิขสิทธิ์ที่ทำจากผ้าขาวม้า เสื้อตราภูเตาโป่ง ถุงผ้า แจ่วดำน้ำ ผักสะทอน สับปะรดกวน เป็นต้น

3.1.4 การพัฒนาด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์โดยขยาย วงกว้างออกไปมากกว่าการเผยแพร่ผ่านเพจเฟซบุ๊ก ได้แก่ การเผยแพร่ข่าวโทรทัศน์ การทำเว็บไซต์ การทำแผ่นพับ การนำเสนอผลงานวิจัยในรูปแบบนิทรรศการในงาน ประชุมวิชาการระดับชาติของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นต้น

3.1.5 พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว โดยจัดตั้งชมรมท่องเที่ยวภูเตาโป่ง มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน สมาชิกเป็นคน ในชุมชนบ้านบุงกุ่ม มีการตั้งกฎและกติการ่วมกัน

3.1.6 การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชมรมท่องเที่ยว ภูเตาโป่งได้จัดมีกิจกรรมการปลูกต้นไม้ริมทางกันไฟ เพื่อสร้างทัศนียภาพที่สวยงาม การปลูกไม้ประดับทางเข้าภูเตาโป่งและบริเวณทางขึ้นภูเตาโป่ง เป็นต้น

3.2 ทดลองจัดการท่องเที่ยว

เมื่อชมรมท่องเที่ยวภูเตาโป่งเห็นว่าได้เตรียมความพร้อมในระดับ หนึ่งแล้ว จึงทดลองจัดการท่องเที่ยวเพื่อนำผลการทดลองมาถอดบทเรียน ประเมิน ความสำเร็จและปัญหา ตลอดจนหาแนวทางแก้ไข ดังนี้

3.2.1 กิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวเพื่อหาผลสำเร็จ ปัญหา และแนวทางแก้ไข จัดขึ้นเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2561 โดยนายอำเภอด่านซ้าย (นายประยูร อรัญรุท) ณ วัดศิริมงคล บ้านบุงกุ่ม หลังกิจกรรมชมรมท่องเที่ยวฯ และ ทีมวิจัยประเมินผลการทดลองการจัดการท่องเที่ยว โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการ ท่องเที่ยวของชมรม ส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการให้บริการ การสร้างความคุ้นเคยกับ

นักท่องเที่ยว สถานที่ที่มีความสวยงาม แต่บางแหล่งท่องเที่ยวยังมีความเสี่ยงด้านความปลอดภัย มัคคุเทศก์ยังไม่สามารถนำชมได้ เป็นต้น

3.2.2 พิธีเปิดการท่องเที่ยวภูเตาโป่งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2561 นายอำเภอด่านซ้าย ณ จุดชมวิว ภูเตาโป่ง ผลการจากการประเมินผลพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจการให้บริการ โดยเฉพาะการดูแลนักท่องเที่ยว การสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานและเป็นกันเองของมัคคุเทศก์ แต่ควรเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมยิงเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อเป็นการอนุรักษ์ กิจกรรมบวชป่า เป็นต้น

3.3 บทสรุปการจัดการท่องเที่ยวภูเตาโป่ง

หลังจากได้มีการทดลองจัดการท่องเที่ยวภูเตาโป่งในช่วงเวลาที่ผ่านมา ชมรมท่องเที่ยวภูเตาโป่งสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง สามารถประชาสัมพันธ์ ต้อนรับและพานักท่องเที่ยวชมแหล่งต่าง ๆ บนภูเตาโป่ง หากแต่ยังพบปัญหาและข้อจำกัดหลายอย่าง ซึ่งชุมชนต้องเรียนรู้และพัฒนาต่อไป ปัญหาและข้อจำกัด ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในบางกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่ใช้บริการอาหารหรือซื้อผลิตภัณฑ์ทำให้แม่บ้านขาดรายได้ 2) คณะทำงานยังไม่เข้มแข็ง ไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่โดยเฉพาะประธานกลุ่มชมรมยังขาดความเป็นผู้นำ ไม่กล้าตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ สมาชิกมุ่งแสวงหาผลประโยชน์โดยลี้มความเป็นจิตอาสา และสร้างอำนาจในการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ผลคือทำให้เกิดความขัดแย้งในกลุ่ม 3) ปัญหาในด้านการจัดการท่องเที่ยว เช่น ราคาค่าเข้าชมที่ถือว่าราคาสูง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังไม่มีมาตรฐาน โฮมสเตย์ยังไม่ได้มาตรฐานและนักท่องเที่ยวไม่นิยมพักค้างคืน ระบบการต้อนรับที่ไม่สม่ำเสมอ และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ถูกละเลยไม่เป็นไปตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4) ปัญหาในการจัดการรายได้ที่ยังไม่มีความชัดเจนและเป็นระบบในการจัดการตลอดจนไม่เกิดความเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโครงการวิจัยได้ปิดตัวลงแต่ชมรมท่องเที่ยวภูเตาโป่งจะต้องดำเนินการต่อ นักวิจัยได้ปรับบทบาทเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษา ผลักดันให้ชมรมฯ ขับเคลื่อนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชมรมการท่องเที่ยวฯ โดยการจัดประชุม การสนทนากลุ่ม การอภิปรายเพื่อแสวงหาทางออกในปัญหาต่าง ๆ การเคารพกฎเกณฑ์กติกาของชมรมร่วมกัน ชมรมการท่องเที่ยวจะต้องสร้างความพร้อมในการบริหารจัดการและผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวไปสู่การเป็นพื้นที่เป้าหมายของหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อประชาสัมพันธ์ในระดับกว้างและแน่นอนที่สุดภาครัฐ เช่น

อพท. ททท.จะต้องเข้ามาหนุนเสริมในด้านการประชาสัมพันธ์ในระดับนโยบายของจังหวัดต่อไป

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปง บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 2) เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 3) เพื่อทดลองเชิงปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า คือ 1) สภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีสภาพปัญหาในการจัดการท่องเที่ยว 5 ด้านดังนี้ 1) ปัญหาในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) ปัญหาในด้านการจัดการบริการ 3) ปัญหาในด้านการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ 4) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว 5) ปัญหาแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่ามีแนวทางในการพัฒนา 5 ด้าน ดังนี้ 1) พัฒนาศักยภาพ โดยการอบรม ศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม 2) พัฒนาด้านบริการ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว 4) พัฒนาด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ 5) พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ผลจากการหาแนวทางการจัดการชุมชนและที่มียังได้ทดลองเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาศักยภาพ โดยการประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกัน ศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม อบรมหลักการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว อบรมการดูแลรักษาพยาบาลนักท่องเที่ยว พัฒนาด้านการบริหารจัดการโดย ออกกฎระเบียบของนักท่องเที่ยว ปรับปรุงสำนักงานท่องเที่ยว พัฒนาระบบการต้อนรับ

นักท่องเที่ยว พัฒนาการให้บริการของมัคคุเทศก์ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาการจัดการรายได้ พัฒนาลิขสิทธิ์เพื่อการท่องเที่ยว พัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ทดลองจัดการท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรม ทดลองเปิดและพิธีเปิดแหล่งท่องเที่ยวภูเตาโป่ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัย การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่ง บ้านบุงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย แม้ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ แต่ผลของการวิจัยอาจจะสำเร็จ ในระดับหนึ่ง เพราะในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จะต้องใช้เวลา ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ผู้วิจัยขออภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

1. สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ภูเตาโป่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโป่ง เป็นการท่องเที่ยว ชุมชนอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนควร เริ่มจากปัญหาและความต้องการที่ระเบิดจากภายใน ดังที่ Tangjitwattana (2005, p.19) ได้กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีความ สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย เป็นต้น นอกเหนือ จากการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว ผู้มีส่วนร่วมหลักในการดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชน นั้นควรมี 4 ภาคคือ ชุมชน ผู้มีอำนาจ ภาคธุรกิจ และนักท่องเที่ยว เข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ รับผิดชอบต่อส่วนรวม รวมถึงคิดแก้ปัญหาเมื่อเกิดปัญหาร่วมกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Panmakkawan (2009) ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม ยังไม่มีระบบการบริหารจัดการ ที่เป็นแนวทางชัดเจน เนื่องจากยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลอย่างเป็นทางการ และขาดงบประมาณในการจัดการ ส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการภายในกลุ่ม

กันเอง ชุมชนและกลุ่มยังไม่มีความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว ไม่มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแล หรือจัดการอบรมให้ ด้านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละแห่งทั้ง 6 แห่ง ยังไม่มีรูปแบบหรือกิจกรรมที่จัดไว้รองรับนักท่องเที่ยวไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการในเรื่องที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยวไม่มีแนวทางในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ดี เนื่องจากขาดความรู้ ประสบการณ์และบุคลากรในการต้อนรับและการให้บริการนักท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีเพียงสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จัดไว้รองรับนักท่องเที่ยวเท่านั้น และด้านแหล่งท่องเที่ยวมีสถานที่ที่มีความน่าสนใจแตกต่างกันคือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมความทรงคุณค่าของโบราณสถาน

ดังนั้น ทีมวิจัยและชุมชนบ้านบุงกุ่มจึงใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม ประชุมนำเสนอความคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักและวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาแนวทางแก้ไขด้วยตนเองร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจ ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันและนำไปสู่การลดความขัดแย้งในชุมชนได้จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ Kongthong and Namwong (2016) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 1) การมีจิตสำนึกของประชาชนในฐานะเจ้าบ้านและจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว 2) การประสานงานและความร่วมมือ 3) การสนับสนุนของภาครัฐในท้องถิ่น 4) การมีส่วนร่วมของประชาชน และ 5) ภาวะผู้นำชุมชน

2. ผลจากการทดลองเชิงปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

เป้าหมายของการพัฒนาโจทย์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูเตาโปง มีหลักคิดในสองประเด็นคือ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและชมธรรมชาติบนผืนป่าชุมชนภูเตาโปง ดังแนวคิดที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิด

จิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (Thailand Institute of Scientific and Technological Research, 1999, p. 2-51)

ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นั่นคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้จากการศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว อันเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสมดุลแห่งกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว และกระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืน (Tangjitwattana, 2005, p. 285)

ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีเชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าว จะเป็นการสร้างความเข้าใจพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม คณะวิจัยเห็นว่าการจัดกิจกรรมหรือรูปแบบของการท่องเที่ยวบนภูเตาโป่ง ส่วนหนึ่งเน้นเรื่องการศึกษาเชิงระบบนิเวศของภูเตาโป่งป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม ในขณะที่จุดเด่นของภูเตาโป่งคือเรื่องราวการต่อสู้ของผืนป่าตั้งแต่บรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานนั้นเป็นเรื่องที่ชุมชนมีความภาคภูมิใจ เห็นควรนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวเพื่อซึมซับจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ อีกทั้งภูเตาโป่งแสดงถึงเรื่องราวความเชื่อ วิถีวัฒนธรรม การหาอยู่หากิน เรื่องราวของข้าเห็ด ปางต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ในอดีตล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมของผู้คนที่ผูกพันกับผืนป่าภูเตาโป่งทั้งสิ้น ทีมวิจัยเห็นว่าแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้

แต่ผลจากการทดลองเชิงปฏิบัติการยังพบว่าการจัดการท่องเที่ยวยังมีการประสบปัญหาหลายด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐในท้องถิ่นจากการจัดการท่องเที่ยวพบว่า ชุมชนส่วนมากยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว มีเพียงบางกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ เช่น กลุ่มโกด่นาเทียว กลุ่มรถแท็กซี่ ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อาบน้ำ ส่วนกลุ่มสตรีมีส่วนร่วมในการจัดการน้อยเนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่สนใจในผลิตภัณฑ์และอาหารพื้นเมือง โดยมากนักท่องเที่ยวจัดหาอาหารมาเอง ความสำเร็จของโครงการวิจัยหากได้รับความร่วมมือจากชุมชนจะทำให้ประสบความสำเร็จ ดังที่ Petsongkram (2010) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ และศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่เกาะยอ ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนทุกด้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมมากที่สุด

นอกจากนั้น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องใช้คนหนุ่มที่แข็งแรง และมีความเชี่ยวชาญในการเดินป่า ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม 2) คณะทำงานยังไม่เข้มแข็ง ไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวจัดขึ้นในช่วงฤดูหนาวเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ไม่ต่อเนื่องจึงไม่สามารถนำมาเป็นรายได้หลัก ดังนั้น ผู้จัดการท่องเที่ยวบางส่วนให้ความสำคัญกับอาชีพหลักจึงไม่มีเวลาที่จะจัดประชุมหาแนวทางพัฒนาร่วมกัน การแก้ปัญหาจึงเป็นภาระของคนทำงานไม่กี่คน จึงมีปัญหาในการหาบุคคลที่จะทำหน้าที่ผู้ติดต่อประสานงาน มักคุเทศก์ไม่เพียงพอเพราะไปทำงานต่างจังหวัดและยังไม่สามารถเป็นมืออาชีพได้ 3) ปัญหาในด้านการจัดการท่องเที่ยว เช่น ราคาท่องเที่ยวต่อครั้ง/ต่อคนแพงเกินไป ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าเหมารถเนื่องจากมีรถแท็กซี่ไม่กี่คัน บางครั้งนักท่องเที่ยวมาจำนวนมากมีรถไม่เพียงพอไม่มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ขายให้แก่นักท่องเที่ยว ไม่มีโฮมสเตย์ที่ได้มาตรฐานในราคาที่เหมาะสม และมีไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไปพักที่อื่น ส่วนระบบในการจัดการต้อนรับพบว่ามีความหละหลวม ไม่เป็นระบบ เช่น การลงทะเบียนนักท่องเที่ยว จุดนัดหมายนักท่องเที่ยว ไม่เป็นไปตามที่ได้ตกลงตามที่ประชุมและกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่เป็นไปตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับแนวคิดเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนั้นยังพบว่า ปัญหาในการจัดการรายได้ ยังไม่มีความชัดเจน และเป็นระบบในการจัดการตลอดจนไม่เกิดความเป็นธรรม รายได้บางส่วนอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ไม่มีการกระจายทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน อีกทั้งคณะทำงานบางคนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาและไม่เปิดใจรับมติที่ประชุม ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยว

จากสภาพปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวவுเตาโปง มีความจำเป็นต้องใช้เวลาเพื่อแก้ปัญหา โดยมีผู้นำที่เข้มแข็งนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยว และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของการจัดการท่องเที่ยว สร้างความเป็นธรรม

เพื่อให้การท่องเที่ยวกลายเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน (Sustainable Community-Based Tourism Participatory) ดังข้อความที่ว่า “กระบวนการต่าง ๆ ที่ประชาชนในรูปของบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นไทย พัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ด้านการท่องเที่ยว เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยเริ่มตั้งแต่การร่วมคิด การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติการ การร่วมรับประโยชน์และร่วมในการติดตาม ประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของ ประชาชนจะต้องเป็นไปอย่างมีอิสระภายใต้การหนุนเสริมของภาคเอกชน ภาครัฐ ให้ชุมชนสามารถดำเนินจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดเลย” (Health Assembly, 2017)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้จะเสร็จสมบูรณ์ นักวิจัยถอนตัวจากชุมชนแต่ชุมชนจะต้องขับเคลื่อนด้วยตนเอง เรียนรู้การแก้ปัญหาและดำเนินการด้วยตนเอง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกภาคส่วนเพราะภูไทโป่งเป็นสมบัติของส่วนรวม ชุมชนควรพัฒนามัคคุเทศก์รุ่นใหม่ซึ่งเป็นคนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้การบริหารจัดการเพราะชมรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่าจิตอาสาป่าชุมชน กลุ่มคนดังกล่าวมีอายุมากและประกอบอาชีพส่วนตัว นอกจากนั้น ชุมชนจะต้องสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มในรูปแบบเรียนรู้วิถีชุมชนลุ่มน้ำหมันหรือเชื่อมโยงเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง เช่น พระธาตุศรีสองรัก วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดศรีภูมิ เพราะนักท่องเที่ยวไม่เน้นการพักค้างคืน อาจส่งผลให้รายได้ลดลงและจำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูไทโป่งมีข้อจำกัดในด้านระยะเวลา เนื่องจากช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวช่วงเดือน ตุลาคม - มกราคม (ปลายฝนต้นหนาว) จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม ชมรมควรปรับกิจกรรมการท่องเที่ยวตามฤดูกาล เช่น การเรียนรู้วิถีคนกับป่าในฤดูฝน กิจกรรมอนุรักษ์ป่า หรือ กิจกรรมปั่นไปปลูก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การจัดการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1.1 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเป็นรายด้าน เช่น การตลาดและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวภูเตาโป่งในด้านการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา

2.1 เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวางรากฐานในการจัดการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรมีการพัฒนาต่อเนื่องโดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาร่วมกัน จะทำให้เกิดความเป็นธรรมและความสามัคคีในชุมชน

2.2 การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นเพียงชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาครัฐของตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย และจังหวัดเลย ควรนำแผนพัฒนาภูเตาโป่งเป็นแผนของหน่วยงานระดับจังหวัดเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งใหม่ของอำเภอด่านซ้ายและจังหวัดเลย

References

- Health Assembly. (2017). *Tourism Strategy by Sustainable Participation Community. Loei: Handouts for Health Assembly Meeting, Loei Province 2016*. Loei: Loei Health Assembly.
- Kongthong, P. & Namwong. S. (2016). Factors Affecting the Success of Cultural Tourism Destination Development of Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of International and Thai Tourism*. 2 (2), 1-32.
- Ministry of Tourism and Sports. (2012). *National Tourism Development Plan 2012-2016*. Bangkok : Ministry of Tourism and Sports.
- Panmakkawan. S. (2009). *The Development of Ecological Tourism Management in Mahasarakham Province*. (Master's Thesis). Mahasarakham University, Mahasarakham.
- Petsongkram. Y. (2010). *Participation of Community in Sustainable Tourism Development in Koh Yor, Mueang District, Songkla Province*. (Master's Thesis). Naresuan University, Pitsanulok.
- Sirikumkrongkul, A. (2015). Road to Buegnkum Community Forest, is it going to collapse. *Dansai Today*. 1 (1), 17-19.
- Suansri. P. (2003). *Handbook for Tourism Management by Community. The Tourism Project for Life and Nature, Chaingmai and Kyoto : Recovering Heart of the Town*. Chiangmai: Mingmueang.
- Tangjitwattana, B. (2005). *Sustainable Tourism Development*. Bangkok: Tourism Authority of Thailand Academy.
- Thailand Institute of Scientific and Technological Research. (1999). *The Final Report titled "the Operating Organization for ecological tourism policy*. 2nd ed. Bangkok: Service Center of Thailand Institute of Scientific and Technological Research.